

Asia: VN/5137/2022-OM-229

Ehdotus uudeksi valmiuslaiksi; työryhmän mietintö

1 luku. Yleiset säännökset

1 luvun säännöksiä ja säännökohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

Geologian tutkimuskeskus (GTK) kiittää mahdollisuudesta lausua valmiuslain kokonaisuudistusta koskevasta mietinnöstä ja esittää seuraavat näkemykset.

GTK pitää valmiuslain kokonaisuudistusta perusteltuna muuttuneessa turvallisuusympäristössä. Energia- ja raaka-ainehuolto, ruokaturva, hybridiuhkiin varautuminen, teknologinen resilienssi sekä huoltovarmuuden vahvistaminen edellyttävät luonnonvarojen, tutkimus- ja teknologiaosaamisen sekä niihin liittyvien tutkimusinfrastruktuurien ja kaksoiskäyttöteknologioiden entistä selkeämpää tunnistamista osana kokonaisturvallisuutta.

Mitä pidempi varautumisen ja toiminnan jatkuvuuden tarkastelujänne on, sitä keskeisemmäksi nousevat geologiset luonnonvarat ja kansallinen kyky hyödyntää niitä. Näihin kuuluvat erityisesti:

- kriittiset mineraaliset raaka-aineet (metallit ja teollisuusmineraalit)
- pohjavesivarat
- energia- ja kasvuturvevarat
- rakentamisen kiviainekset

Sääntelykokonaisuuden tulee tarjota selkeät edellytykset näihin liittyvien päätösten tekemiselle sekä sisältää riittävät toimivaltuudet päätösten toimeenpanemiseksi poikkeusoloissa.

Lain tarkoitus (1 §)

GTK esittää, että lain tarkoitusta koskevaa säännöstä tai sen perusteluja täsmennetään siten, että geologisten luonnonvarojen merkitys tunnustetaan nimenomaisesti.

Ehdotus täydennykseksi:

Yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämättömään toimintaan kuuluu myös geologisten luonnonvarojen, kuten mineraalisten raaka-ainevarojen, pohjavesivarojen, turvevarojen, kiviainesvarojen sekä niitä koskevan asiantuntija- ja tutkimustiedon turvaaminen poikkeusoloissa.

2 luku. Varautumisvelvollisuus

Yleisen varautumisvelvollisuuden organisatorista soveltamisalaa (6 §:n 1 mom.) koskevat huomiot:

-

Yleisen varautumisvelvollisuuden aineellista sisältöä (6-8 §) koskevat huomiot:

GTK pitää varautumisvelvollisuutta koskevaa sääntelyä keskeisenä.

Ehdotus perusteluihin:

Varautumisvelvollisuus koskee myös valtion tutkimuslaitoksia, korkeakouluja ja muita tutkimustoimijoita niiden lakisääteisten tehtävien osalta. Varautumisen tulee kattaa kriittisten tietovarantojen, tutkimusinfrastruktuurien, laboratorio-, testaus- ja analytiikkaympäristöjen, koetoimintamittakaavan laitteistojen sekä asiantuntijaresurssien toimintakyvyn turvaaminen poikkeusoloissa.

Varautumisessa tulee huomioida myös kaksoiskäyttöteknologiat sekä niiden käyttö-, ylläpito- ja kehittämiskyky, koska ne voivat palvella sekä siviili- että turvallisuustarpeita poikkeusoloissa.

GTK korostaa erityisesti tietovarantojen, rikastusteknologisen osaamisen sekä tutkimusinfrastruktuurien merkitystä geologisten luonnonvarojen hyödyntämisen turvaamisessa.

Muut 2 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

3. luku Poikkeusoloista ja lisätoimivaltuuksien käyttöönotosta päättäminen

Poikkeusolojen edellytyksiä (11 §, vrt. nyk. poikkeusolojen määritelmä) koskevat huomiot:

-

Poikkeusolojen alkamista ja päättymistä koskevaa päätöksentekoa (12 ja 21 §) koskevat huomiot:

-

Lisätoimivaltuuksien käyttöönottonettelyä (13-20 §) koskevat huomiot:

-

Valtioneuvoston erityisiä seurantavelvollisuuksia (22 ja 23 §) koskevat huomiot:

-

4 luku. Poikkeusolojen hallinnan ohjaus ja hallinnon erityisjärjestelyt

4 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

5 luku. Lisätoimivaltuuksien käyttöperiaatteet ja soveltamista koskevat yleiset säännökset

5 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

6 luku. Hallinnon järjestäminen ja valtion taloudenhoito

6 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

7 luku. Työvoiman saatavuuden turvaaminen

7 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

8 luku. Työvelvollisuus

8 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

9 luku. Sotilaallisen puolustusvalmiuden turvaaminen

9 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

10 luku. Liikkumisen ja oleskelun rajoittaminen sekä väestön siirtäminen

10 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

11 luku. Otto-oikeudet ja palvelujen suorittamisvelvollisuus

11 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

12 luku. Väestön välttämättömän toimeentulon turvaaminen ja sosiaaliturvan muutokset

12 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

13 luku. Välttämättömien hyödykkeiden ja palvelujen saatavuuden turvaaminen

13 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

GTK katsoo, että välttämättömiin hyödykkeisiin tulee nimenomaisesti lukea:

- kriittiset mineraaliset raaka-aineet
- mineraalilannoitteiden raaka-aineet ja kaivannaisperäiset maanparannusaineet
- pohjavesi
- energia- ja kasvuturve
- rakentamisen kiviainekset

14 luku. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä koulutuksen turvaaminen

14 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

15 luku. Asumisen järjestäminen

15 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

16 luku. Rahoitusmarkkinoiden ja vakuutusmarkkinoiden turvaaminen

16 luvun (pl. 110 §) säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 1 kohtaa (vientikielto) koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 2 kohtaa (tuontikielto) koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 3 kohtaa (tiettyjen taloudellisten toimien kieltö) koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 4 kohtaa (kotiuttamisvelvollisuus) koskevat huomiot:

-

110 §:n 2-5 momenttia koskevat huomiot:

-

17 luku. Energia-, vesi- ja jätehuollon turvaaminen

17 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

GTK korostaa geologisen asiantuntijatiedon merkitystä:

- pohjavesiturvallisuudessa ja syvien kalliopohjavesivarantojen käytettävyydessä
- geotermisessä energiassa
- hydrologisissa maankäytöllisissä toimenpiteissä (esimerkiksi soiden vedenpinnan säätely)
- energia- ja kasvuturvevarantojen arvioinnissa

Ehdotus perusteluihin:

Energia- ja vesihuollon turvaamisessa tulee huomioida pohjavesivaroihin, mukaan lukien syvät kalliopohjavesivarannot, geotermiseen energiaan sekä mineraalisiin energiaraaka-aineisiin liittyvä asiantuntijatieto. Syvät kalliopohjavesivarannot muodostavat poikkeusoloissa merkittävän strategisen varavesiresurssin, jonka käytettävyyttä ja hyödyntämismahdollisuuksia tulee arvioida osana kansallista varautumista.

GTK esittää, että varautumisessa huomioidaan myös maankäytölliset ja hydrologiset toimenpiteet, kuten soiden vedenpinnan säätely alueellisen kulkukelpoisuuden ohjaamiseksi tai heikentämiseksi. Tällaiset toimenpiteet edellyttävät geologista ja hydrogeologista asiantuntemusta sekä vaikutusarviointia.

Energiahuollon turvaamisessa tulee huomioida myös energiaturve, jonka saatavuus ja käyttöönotettavuus on poikkeusoloissa merkittävää huoltovarmuuden kannalta.

18 luku. Välttämättömien viestintä- ja postipalveluiden turvaaminen

18 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

19 luku. Ruoantuotannon turvaaminen

19 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

GTK esittää, että ruoantuotannon turvaamista koskevissa perusteluissa tunnistetaan mineraalilannoitteisiin tarvittavien raaka-aineiden sekä kasvuturpeen saannin turvaamisen merkitys.

Ehdotus täydennykseksi:

- Ruoantuotannon turvaaminen edellyttää maaperän ravinnetaseen ylläpitämistä sekä mineraalilannoitteiden raaka-aineiden saatavuuden varmistamista. Kasvun kannalta keskeisiä ravinteita ovat esimerkiksi fosfori, kalium ja muut mineraalipohjaiset ravinnevarat. Lisäksi hyödynnetään kaivostoiminnan sivuvirroista jalostettuja maanparannusaineita.
- Ruoantuotannon kannalta merkittävä rooli on myös kasvuturpeella, jota käytetään erityisesti kasvualustoissa ja taimituotannossa parantamaan kasvuolosuhteita, ravinteiden saatavuutta ja viljelyn varmuutta.

20 luku. Välttämättömän rakentamisen turvaaminen

20 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

GTK korostaa geologisen asiantuntijatiedon merkitystä:

- mineraaliraaka-aineiden saatavuudessa
- rakentamisen kiviainesten ja mineraalisten rakennusmateriaalien raaka-aineiden saatavuudessa
- infrastruktuurin ja väestönsuojelun geoteknisissä ratkaisuissa

Ehdotus täydennykseksi:

Rakentamisessa syntyvien ylijäämämaamassojen hyödyntämistä voidaan varautumisen näkökulmasta tarkastella myös osana yhteiskunnan kriisinsietokyvyn vahvistamista. Ylijäämämaita voitaisiin suunnitelmallisesti sijoittaa kriittisen infrastruktuurin, kuten liikenneväylien, energiaverkkojen, tietoliikenneverkkojen sekä muiden yhteiskunnan toiminnan kannalta keskeisten kohteiden läheisyyteen siten, että ne muodostavat melu- tai suojavaalleina toimivia rakenteita tai varastoitua maa-ainesreserviä.

Tällainen toimintamalli mahdollistaisi sen, että maamassoja hyödynnetään samanaikaisesti sekä ympäristönsuojelun että kokonaisturvallisuuden näkökulmasta. Pitkällä aikavälillä eri puolille maata voisi muodostua merkittäviä maamassarakenteita tai varastoalueita, joita voitaisiin tarvittaessa hyödyntää nopeasti esimerkiksi tilapäisten suojarakenteiden rakentamiseen tai kriisitilanteessa vaurioituneen infrastruktuurin korjaamiseen. Esimerkiksi silta- tai tieyhteyksien tuhoutumistilanteissa valmiiksi sijoitetut maa-ainesmassat voisivat mahdollistaa nopean tilapäisrakentamisen ja kulkuyhteyksien palauttamisen.

Menettely vahvistaisi alueellista varautumista koko valtakunnan alueella, erityisesti alueilla, joilla logistiset etäisyydet ovat pitkiä ja materiaalien nopea saatavuus kriisitilanteessa voi olla rajoitettua. Samalla se tukisi rakentamisen kiertotaloutta ja vähentäisi ylijäämämaiden kuljettamiseen liittyviä kustannuksia ja päästöjä.

III osaa koskevat yleiset kysymykset

Toimivaltuusosan rakennetta ja toimivaltuuksien sääntelytapaa koskevat yleiset huomiot:

-

Mahdolliset muut koko toimivaltuusosaa koskevat huomiot:

-

21 luku. Lisätoimivaltuuksien täytäntöönpanoa koskevat yleiset säännökset

21 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

22 luku. Lisätoimivaltuuksien täytäntöönpanoa koskevat erityiset säännökset

22 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

23 luku. Korvaukset

23 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

24 luku ja rikoslain muuttamista koskeva lakiehdotus. Rangaistussäännökset

Valmiuslain 24 luvun ja rikoslain muuttamista koskevan lakiehdotuksen (2. lakiehdotus) säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

25 luku. Muutoksenhaku

25 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

HE-luonnoksen yleisperustelut

Vaikutusten arviointia koskevat huomiot:

-

Säätämisyjärjestysperusteluja koskevat huomiot:

-

Muut HE-luonnoksen perusteluja koskevat huomiot:

-

Työryhmän mietintö

Uudistuksen tarpeellisuutta ja sen keskeisiä ratkaisuja koskevat yleiset kannanotot:

-

Muut työryhmän mietintöä koskevat yleiset huomiot:

Puuttuvat näkökulmat

(i) Teollisuuden sivu- ja jätejakeet poikkeusolojen raaka-ainelähteinä

Huoltovarmuuden näkökulmasta tulee huomioida, että rikastushiekat, kuonat ja muut teollisuuden sivu- ja jätejakeet voivat toimia potentiaalisina poikkeusajkojen raaka-ainelähteinä. Näiden hyödyntämiseen liittyvää tutkimus- ja kehittämistoimintaa tulee edistää osana varautumista.

(ii) Tutkimusinfrastruktuurit ja kaksoiskäyttöteknologiat varautumisen mahdollistajina

Valmiuslain perusteluissa tulee tunnistaa tutkimusinfrastruktuurit ja -laitteet osana kansallista varautumista. Ne mahdollistavat kriittisten materiaalien, energiaratkaisujen, vedenhankinnan, ruoantuotannon ja infrastruktuurin turvaamiseen liittyvän tutkimuksen, testauksen ja teknologisen kehittämisen poikkeusoloissa.

Tähän kokonaisuuteen kuuluvat muun muassa tutkimuslaitosten, korkeakoulujen ja yritysten:

- koetoiminta- ja demonstraatioympäristöt
- laboratorio-, testaus- ja analytiikkaympäristöt
- kenttämittaus- ja havaintolaitteet (ml. kaksoiskäyttöteknologiat)

Esimerkiksi GTK:n koerikastustehdas (GTK Mintec) ja laboratorioympäristöt mahdollistavat poikkeusoloissa uusien kotimaisten raaka-ainelähteiden arvioinnin, rikastusprosessien kehittämisen sekä kriittisten raaka-aineiden talteenoton malmeista ja sivu- tai jätejakeista.

Teknologinen kehitys on lisännyt merkittävästi yhteiskunnassa käytössä olevien kenttämittaus- ja havaintolaitteiden määrää ja niiden tuottaman tiedon merkitystä tilannekuvan muodostamisessa. Tällaisia laitteita ovat muun muassa miehittämättömät ilma-alukset, merialueiden mittaus- ja tutkimusalukset (mm. GTK:n Geomari), autonomiset mittausalustat sekä erilaiset liikkuvat sensorijärjestelmät.

Merkittävä osa tällaisesta kalustosta ja siihen liittyvästä teknologisesta osaamisesta on yksityisten yritysten, tutkimuslaitosten ja muiden siviilitoimijoiden hallussa. Laitteistot ja niiden tuottama data ovat usein luonteeltaan niin sanottuja kaksoiskäyttöteknologioita, joita voidaan käyttää sekä siviili-

että turvallisuusviranomaisten tehtävissä. Varautumisen näkökulmasta on tarkoituksenmukaista, että yhteiskunnassa olemassa olevaa havainto- ja mittauskapasiteettia voidaan tarvittaessa hyödyntää myös viranomaisten toiminnan tukena.

Ehdotettujen säännösten tavoitteena on mahdollistaa se, että viranomaiset voivat poikkeusoloissa ja vakavissa häiriötilanteissa hyödyntää yhteiskunnassa jo olemassa olevia kenttämittaus- ja havaintolaitteita sekä niiden tuottamaa tietoa tilannekuvan muodostamisessa ja viranomaistoiminnan tukemisessa. Tällainen kalusto voi täydentää viranomaisten omia havainto- ja mittauskykyjä sekä parantaa päätöksenteon edellytyksiä tilanteissa, joissa ajantasaisen tiedon saatavuus on keskeistä.

Sääntelyn tarkoituksena on samalla edistää viranomaisten ja siviilitoimijoiden välistä yhteistyötä varautumisessa sekä varmistaa, että olemassa olevia teknologisia resursseja voidaan käyttää tehokkaasti yhteiskunnan turvallisuuden tukemiseksi. Toimivaltuuksien käytössä on kuitenkin otettava huomioon omaisuudensuojaan liittyvät näkökohdat sekä se, että kaluston käytöstä ja muista toimenpiteistä aiheutuvat kustannukset korvataan asianmukaisesti.

(iii) Pohjoismainen resilienssiyhteistyö

Suomen, Ruotsin ja Norjan geologiset luonnonvarat muodostavat Euroopan kriittisten raaka-aineiden saatavuuden ja ruokaturvan kannalta strategisesti merkittävän kokonaisuuden. Maiden mineraalipotentiali, raaka-ainevarannot, teolliset arvoketjut ja energiainfrastruktuurit täydentävät toisiaan koko arvoketjun eri vaiheissa. Yhteisen resilienssin vahvistamiseksi tulee tunnistaa ja asettaa toimenpiteitä.

Valpola Samu

Vuori Saku
Geologian tutkimuskeskus